

Журенко М.
Слісєєнко Г.

УКРАЇНСЬКІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ РАЙНЕР МАРІЇ РІЛЬКЕ

Австрійський поет Райнер Марія Рільке постійно прагнув відшукати витоки й шляхи високої майстерності у поетичній творчості. Його поезія хвилює й зачаровує, тому Райнера Марію Рільке називають «Орфеєм ХХ століття». Рільке став одним із провідних модерністів Європи, великим експериментатором і сміливим новатором в області віршування. Його поезія зазнає могутнього впливу різних митців, зокрема живопису, скульптури, архітектури, музики. Їй притаманні велика пластичність та живописність художніх образів, виняткова мелодійність.

Зв'язки Рільке зі слов'янським світом мають глибоке біографічне коріння. Поет народився у Празі. В плані пізнання поетом слов'янського світу Чехія була ніби прелюдією до відкриття Росії і України, що стало, як відомо, переломною подією в його духовному житті.

Рільке двічі побував в Україні. Перша подорож у 1899 році розбудила в поета інтерес до історії Київської Русі, а також до козацької доби, в яких він бачив витоки історії великого народу. Рільке був вражений Софіївським собором і Києво-Печерською Лаврою, котрій він присвятив кілька поезій. Пошук духовного поводиря приводить Рільке до Канева на могилу Т.Г.Шевченка, де він читав Шевченкові твори. Збереглися відомості про інтерес поета і до творчості М. Гоголя.

Другу подорож в Україну Рільке здійснив у 1900 році. Його маршрут пролягав від Києва до Кременчука, Полтави, Харкова, і той шлях українськими дорогами глибоко вразив душу поета. На цій землі поет побачив гармонійне єднання людей і природи, Бога і землі. Враження від перебування в Україні знайшло своє поетичне вираження у «Часослові» (1901–1905 рр.), який складається із трьох циклів – «Книги червоного життя», «Книги прощ», «Книги убозтва і смерті». «Без Києва «Часослов» немислимий» [6; 6] – писала німецька дослідниця С. Бруцер, виражаючи поширену серед літературознавців думку. Так, майже дослівно, повторює її польський учений А. Рогальський: «Можна допустити, що якби не Київ, Рільке ніколи не написав би «Часослова» [7; 38].

Відвідавши Київ Рільке подорожує по селах, щоб зблизька побачити природу і людей. Рільке сприймає український пейзаж «під знаком вічності», на тлі безмежності часу і простору. Вплив Шевченка відчутний в пейзажі України. Його атрибутивними компонентами, що організують картину, виступають, як і в Шевченка, неозорий степ і високі могили. Це й же пейзаж спливає у вірші «Година край дня...», яким завершується «Книга життя чернечого», перша частина «Часослова», де поет звертається до своєї душі, охопленої ностальгійним смутком:

Sei Heide und, Heide, sei weit.
 Habe alte, alte Kurgane,
 Wachsend und kaum erkannt
 Wenn es Mond wird ber das plane
 Langvergangene Land [5; 37].

«Будь степом і степом будь широким. // Зі старими, старими могилами, // високими і ледь впізнаваними, // коли місячно над рівнинним // давноминулим краєм» [1; 41].

Певне уявлення про те, як із конкретних вражень від мандрів по Україні виростили поезії «Часослову» з його вселюдським змістом може дати вірш «В селі стоїть остання хата...»:

In diesem Dorfe steht das letzte Haus
 so einsam, wie das letzte Haus der Welt.
 Das Strabe, die das kleine Dorf nicht hält,
 Geht langsam weiter in der Nacht hinaus.
 Das kleine Dorf ist nur ein Übergang
 Zwischen zwei Weiten, ahnungsvoll und band,
 Ein Weg an Häusern him statt eines Stage.
 Und die das Dorf verlassen, wandern land,
 Und viele starben vielleicht unterwegs [5; 44].

«У цьому селі стоїть остання хата, така самотня, мов вона – остання хата світу. Дорога, яку маленькому селу не спинити, йде повільно далі в ніч. Маленьке село – це тільки перехід від однієї долини до іншої, сповнений передчуття й боязні шлях, яким так легко піти. А ті, що покинули село, довго бредуть і, можливо, багато з них померли в дорозі» [1; 48].

У «Часослові» є вірші, в яких проглядають або й змальовують київські реалії (наприклад, «Ти успадкував про минуші зелені сади...», «Чи знаєш, Боже, тих святих?» та інші), котрі важливі для нас і як свідчення, сказати б, топографічної закріпленості основного духовного дійства другої частини «Часослова» за Києвом. Думається, сама назва другої частини «Книга прощ» не є нейтральною в цьому плані, це не паломництво загалом, а саме прощі до Києва, до його святих місць, тут є зв'язок із прочанами, в натовпі яких поет відвідував храми й печери Києво-Печерської Лаври. Та, насамперед, «Часослов» є схвильоване, натхненне вираження нового, органічного світовідчуття, яке «відкрила» поетові Русь і яке він вважав її «дарунком». Звідси й поява в «Книзі прощ» своєрідного ліричного героя, голос якого вплітається в монолог, звернений до Бога, яким є вся збірка.

Рільке поставив Києво-Печерську Лавру в один ряд з найвеличнішими пам'ятками культури, зобразив сліпого співця – кобзаря, перед яким автор схиляє голову.

В природі України Рільке відчув дихання «живого космосу», і вона стала для нього «праландшафтом», грандіозним символом становлення світу. На тлі цієї природи і в органічному зв'язку з нею сприйняв він «Русь», народ України,

його внутрішню, духовну сутність. «В цій країні, де могили ніби гори, люди немов безодня. Темні загадкові глибини носить у собі цей мовчазний та зажурений народ, і його слова тільки слабкі та хисткі мости до його дійсного буття. Іноді піднімаються чорні птахи над могилами. Іноді вриваються несамовиті пісні і щезають в присмеркових глибинах цих людей, тоді як птахи зникають у небі. А навкруги все здається безмежним. Навіть хати не можуть захистити від безмежності: їхні віконця переповнені нею». На цьому малюнку, сповненому незвичайної ліричної експресії, лежить певний наліт екзотичності, але набагато важливіше тут інше, – характерне для Рільке прагнення проникнути в душу «народу степів» через природу, «праландшафт».

Чи не найцінніше відкриття, винесене Рільке з мандрів по Україні, – відкриття того, що тут люди зберегли близькість до природи, здатність розуміти її і жити з нею одним життям. Для просвіщенної Європи, – каже поет в «Розповідях про благого Бога», – речі – тільки камені, іноді коштовні, але їхня душа для неї мертва, а на Русі «вони стають хлібом, яким живе народ». У просвіщенній Європі – «зречевлення душ», яке катастрофічно посилюється, а Русь була сприйнята поетом, як її антитеза, як світ із «живою душею», з одухотворено-пантеїстичним перечуванням речей і буття. Одне слово, як світ, в котрому людина ще не зазнала руйнівної дії процесів відчуження, цього неминучого породження високорозвиненої капіталістичної цивілізації. Чи не в цьому й полягає головна причина того, що Рільке пройнявся справді безмежною симпатією до України, до народного світовідчуття, котре прийняв як «основу свого сприймання й переживання світу».

Повернувшись додому, поет записав до щоденника: «Згадую полтавські степи, надвечірні зорі, хатки, охоплює душу сум, що мене немає там».

Зацікавився Рільке і українським фольклором. Поет написав два оповідання «Як старий Тимофій умирав співаючи» та «Пісня про Правду» (1900 р.). Герої оповідання дбають, щоб не вмерла пісня, душа народу. Згадує автор славних синів України – Бульбу, Наливайка, Острияницю, які на віки вічні прославили козачу вірність.

Поезія Рільке, вийшовши далеко за межі Австрії, на європейські простори, стала надбанням народів, у тому числі й українського народу. В Україні її перекладали М. Бажан, П. Тичина, Д. Павличко, В. Стус, М. Рудницький та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Книга годин» у перекладі Бажана. – Варшава, 1965.
2. Краткая литературная энциклопедия: В 9-ти тт. – Т.6. – М., 1971 г.
3. Рильке Райнер Мария. «Ворпсведе, Огюст, Роден, Письма, Стихи». – М., 1971 г. – С. 7–28, 46–49.
4. Райнер Мария Рильке «Часослов». – М., 2000 г.
5. Rilke R. M. Das Studienbuch. – Insel Verlag, 1973 г.
6. S. Brutzer, Rilkes russisches Reisen, ст. 6.
7. A. Rogalski. Rilke i Rocja // Zycie i mysl, 1950. – №11–12. – С. 38.

АННОТАЦИЯ

Журенко М., Елисеенко А. Украинские мотивы в творчестве Р.М.Рильке.

В статье исследуются украинские мотивы в произведении Рильке «Часослов». Связи Рильке со славянским миром имеют глубокие биографические корни. Поэт дважды побывал в Украине, и это впечатление нашло свое поэтическое выражение в «Часослове».

Заинтересовался Рильке и украинским фольклором, вспоминает славных украинских сыновей – Бульбу, Наливайко, Острияницу, которые навеки прославили козацкую верность.

Ключевые слова: модернизм, паломничество, Киево-Печерская Лавра, Кобзарь.

АНОТАЦІЯ

Журенко М., Єлісеєнко Г. Українські мотиви у творчості Р.М.Рільке.

Стаття досліджує українські мотиви в творі Рільке «Часослов». Зв'язки Рільке зі слов'янським світом мають глибоке біографічне коріння. Поет двічі побував в Україні, і це враження знайшло своє поетичне вираження у «Часослові».

Зацікавився Рільке і українським фольклором, згадує славних синів України – Бульбу, Наливайка, Острияницу, які на віки вічні прославили козацьку вірність.

Ключові слова: модернізм, паломництво, Києво-Печерська Лавра, Кобзар.

SUMMARY

Zhurenko M., Jeliseienko A. Ukrainian motives in the works by R.M.Rilke.

The article deals with the Ukrainian motives in the work «The Book of Hours» by Rilke. Rilke's connection with the slavonic world has biographical origin. The poet visited Ukraine twice, and this experience was poetically realized in the «The Book of Hours».

Rilke also got interested in the Ukrainian folklore. He refers to the glorious Sons of Ukraine, such as Bulba, Nalivayko, Ostryanitsa who have brought fame to the Cossacks' loyalty.

Key words: modernism, pilgrimage, Kyiv-Pecherskaya Lavra, Kobzar.